

Шумський Олександр Якович (2.12.1890, с. Рудня Борова (тепер — смт. Нова Борова) на Житомирщині, Україна — 18.09.1946) — український політичний і державний діяч. Народився у селянській родині на Житомирщині. 1906 р. закінчив сільську двокласну школу, працював на лісопильних заводах. До робітничого руху долучився з 1908 р. У 1911 р. приїхав до Москви, де склав екстерном іспити за середню школу. Отримав атестат зрілості, поступив в Московський міський народний університет імені А. Л. Шанявського. Закінчив його історичний факультет. У 1911-1915 рр. працював у Москві, займався самоосвітою. 1914 р. — вступ до московського гуртка соціалістів-революціонерів. 1915 р. — вступив до Ветеринарного інституту, однак незабаром був призваний до армії, де перебуваючи під впливом Української партії соціалістів-революціонерів (УПСР), проводив серед солдатів антиурядову пропаганду, за що був заарештований і відправлений на Південно-Західний фронт. Під час війни обраний делегатом армійських з'їздів солдатських комітетів. Після Лютневої революції — делегат революційно налаштованих військових з'їздів. Від Української партії соціалістів-революціонерів (УПСР) обраний до Центральної Ради. На III з'їзді у листопаді 1917 р. обирається членом ЦК УПСР. **III.** чимало зробив для зближення боротьбистів з більшовиками. Під час гетьманщини бере участь в організації повстання проти П. Скоропадського на Волині та проти Петлюри у Ржищевському р-ні на Київщині. 3 травня 1918 р. **III.** — член КП(б)У, входить до складу Галицького бюро при ЦК КП(б)У. В період громадянської війни виконував доручення ЦК КП(б)У. В січні 1919 р. **III.** разом з керівною верхівкою УПСР, яка взяла курс солідаризації на певних умовах з політикою КП(б)У, приєднався до компромісної ідеї розбудови незалежної національної держави, скликання з'їзду Рад і утворення Раднаркому України на основі багатопартійності. На основі лівої течії УПСР було утворено Українську комуністичну партію (боротьбистів) — УКП(б). Але запропоноване партнерство лівими есерами під тиском ЦК РКП(б) було ігноровано ЦК КП(б)У. У березні 1920 р. після самоліквідації УКП(б) **III.** разом з чотирма

тисячами боротьбистів було прийнято до КП(б)У, обирався членом ЦК КП(б)У, політбюро ЦК, очолював відділ ЦК щодо роботи на селі, Одеський і Київський губернські революційні комітети. 3 квітня 1921 р. був представником радянської України у Польщі. 29 вересня 1924 р. політбюро ЦК КП(б)У рекомендувало **Ш.** на посаду народного комісара освіти України. Очолюючи Наркомат освіти (до 1927 р.), багато уваги приділяв питанням українізації та створення належних політичних і економічних умов для всебічного культурного і духовного розвитку національних меншин, щиро вірив у національне відродження України, що не знайшло підтримки з боку Й. Сталіна і тодішнього генерального секретаря ЦК КП(б)У Л. Кагановича. Під час зустрічі із Й. Сталіним у жовтні 1925 р. порушив питання про усунення з посади генсека ЦК КП(б)У Л. Кагановича та заміщення його українцем В. Чубарем. У листі до Л. Кагановича та інших членів політбюро ЦК КП(б)У від 26 квітня 1926 р. Й. Сталін поклав на **Ш.** відповідальність за поширення в Україні антиросійських настроїв, з ім'ям **Ш.** був пов'язаний націоналістичний ухил — «шумськізм». Під тиском розгорнутої проти нього політичної кампанії на червневому (1926) пленумі ЦК КП(б)У визнав «помилковість своєї позиції». 1927 р. — звинувачення у «націонал-ухильництві», насильницькій форсованій українізації, недооцінці ролі КП(б)У у здійсненні національної політики, позитивному ставленні до затаврованого Й. Сталіним М. Хвильового, причетності до розколу Компартії Західної України та відкомандировується до Москви у розпорядження ЦК ВКП(б). У 1927 р. **Ш.** залишив Україну. Працював у вищих навчальних закладах Ленінграда (з 1927 — ректор Ленінградського Інституту народного господарства імені Ф. Енгельса. В 1929-1930 рр. — ректор Ленінградського політехнічного інституту імені М. І. Калініна), в ЦК ВКП(б), був головою ЦК профспілки працівників освіти, членом президії ВЦРПС і членом редколегії газети «За комуністичну освіту». Та незважаючи на це, критика так зв. націоналістичного ухилу, нібито очолюваного ним, дедалі загострювалася. Якщо в 1930 р. йшлося лише про «націоналістичний ухил», «шумськізм», «хвильовізм» і «волобуєвщину», то в 1933 р. — вже про «антипартійну групу Шумського». Разом із відомими діячами КПЗУ його звинувачували в участі в

Українській військовій організації (УВО) і контрреволюційній діяльності. 1933 р. — **Ш.** заарештовують і засуджують до 10 років позбавлення волі. У 1933–1935 рр. перебував на Соловках. Неодноразово звертався з апеляціями щодо своєї справи до керівних організацій і окремих керівників, зокрема до Й. Сталіна. У грудні 1935 р. тюремне ув'язнення замінили на заслання в Красноярськ. У відповідь на цю ухвалу розпочав голодування, домагаючись повної реабілітації. 9 жовтня 1937 р. тяжко хворого **Ш.** знову заарештували у зв'язку зі справою боротьбистів. У листопаді 1939 р. справу через хворобу й відсутність матеріалів, які б свідчили проти нього, було припинено. У роки неволі та заслань продовжував відстоювати свої переконання. **Ш.** у своїх листах до Й. Сталіна викривав шовіністичну політику більшовиків щодо українського народу, акцентував увагу на посилені русифікації України, вимагав своєї реабілітації, протестував проти розправи над ним. У період Великої Вітчизняної війни пропонував свої послуги. Працював над монографією «Малороси», однак знищив її текст улітку 1946 р. В червні 1946 р. **Ш.** дізнався, що його дружину Євдокію Гончаренко органами НКВС ще в грудні 1937 року було засуджено до вищої міри покарання — розстрілу. Вичерпавши всі засоби боротьби за реабілітацію, прийняв рішення про самогубство як останню, найвищу форму протесту. 18 вересня 1946 р. **Ш.** пішов з життя нескореним, наклавши на себе руки. За іншою версією — спроба самовбивства виявилася невдалою, **Ш.** вбито працівниками НКВС П. Судоплатов та Г. Майрановський, за особистим розпорядженням Й. Сталіна, М. Хрущова та Л. Кагановича по дорозі з Саратова до Києва. 11 вересня 1958 р. вища судова інстанція СРСР, розглянувши протест головного військового прокурора на постанови колегії ОДПУ від 5 вересня 1933 р. та Особливої наради при НКВС СРСР від 10 грудня 1935 р., відмінила їх і справу щодо **Ш.** припинила «за відсутністю складу злочину».

Лит.: Енциклопедія українознавства. В 10-х т. / Гол. ред. В. Кубійович. — Париж; Нью-Йорк: Молоде життя, 1954-1989 гг.; Королєв В. Политические партии Украины и Крыма. История и современность. — Симферополь: Таврия, 2002. — 183 с.; Костиця М. Ю. Провідник українізації //

Реабілітовані історією : у 7-и кн. — Житомир: Полісся, 2006. — Кн. 1.
Житомирська обл. — С. 222-227.

С. Денисюк